

Beste aanwezigen, Beste vrienden! We heten de deelnemers van het derde lustrum van Stichting EXIT van harte welkom!

Vandaag zijn we dankbaar voor allen, die in de veranderde situatie in Roemenië tijd nog moeite hebben gespaard voor het verrijken van de theologische wetenschap, door het uitbrengen van nieuwe boeken. Als gevolg van de drukpers van EXIT, zijn er meer dan vijftig boeken verschenen die in de christelijke cultuur zijn ontstaan, en voor deze oogst is het gepast om dank te zeggen aan de oprichters en collega's van uitgeverij EXIT en Stichting EXIT, de commissie voor Praktische Theologische Vertaalprojecten Commissie¹.

Kort noemen we ook de Juhász István Stichting, die theologisch onderzoek aanmoedigde², en aan de wieg stond van Stichting EXIT.

Mijn bijdrage gaat over het volgende onderwerp: "Het belang van EXIT voor Roemenië".

Hiervoor schreef ik ongeveer 75 brieven aan mijn kennissen, en vroeg naar hun mening over de voordelen van publicaties van uitgeverij EXIT. Zo'n veertig mensen antwoordden, wat, de gebruiken kennende, een goed resultaat genoemd kan worden. Ik heb hun brieven ingekort, en om de waarde van de boekenoogst te kunnen relativeren en vergelijken, heb ik in een notendop de geschiedenis samengevat van theologische publicaties onder de communistische dictatuur. Deze samenvatting heb ik in een paar exemplaren gereproduceerd.

Deze recensie maakt de noodzaak duidelijk van een diepgaande evaluatie van de theologische werken van de afgelopen twintig jaar³, evenals een overzicht van het spectrum van de Nederlands-Hongaarse kerkelijke relaties na de Eerste Wereldoorlog en tot op de dag van vandaag.

¹ <https://www.stichting-exit.eu/onze-geschiedenis/>

² <http://www.juhasz-stichting.nl/doelstelling/>

³ Tamás Juhász: De huidige protestantse theologische literatuur in Transsylvanië. In: Twaalf jaar. Samenvatting van de resultaten van het Hongaarse wetenschappelijk onderzoek in Transsylvanië tussen 1990 en 2001. Deel I. Sapientia boeken. Uitgeverij Scientia. 2002, p.237-268.

--- Voor de publicatie van boeken in de jaren 1990 tot 2002 is een analyse uitgevoerd door Tamás Juhász⁴. Sindsdien wacht echter een nieuwe generatie boeken om gewaardeerd te worden.

De geschiedenis van de theologische literatuur, waarin de Hongaarse banden met Nederland aan het licht komen, inclusief vertalingen en edities van originele werken, gaat zo'n vierhonderdvijftig jaar terug, tot Erasmus van Rotterdam⁵. Het lustrum van vandaag is een nieuw juweeltje in dit spoor.

---- Het is ook de moeite waard om te praten over het volledige scala van EXIT, maar voor nu zullen we de tijd specifiek afstemmen op theologische publicaties.

We zijn dankbaar voor de EXIT Praxis-serie. De 44 tot nu toe verschenen delen gaan over God, de Kerk en de wereld, en over de vruchtbare wederkerigheid van hart en geest.

Wanneer we de inhoud groeperen, kunnen we concluderen, dat de meeste publicaties van de Praxis-serie behoren tot de onderwerpen praktische theologie en systematische theologie, bijbelse theologie en kerkgeschiedenis.

Op confessionele gronden is het opvallend en geruststellend dat de uitgeverij de aandacht vestigt op een vernieuwd Transsylvanisch fenomeen. -- De weg van de boeken duidt op samenwerking die de specifieke religieuze tolerantie overstijgt. Er is niet alleen interne protestantse coëxistentie, maar ook een intieme oecumenische toenadering, zowel in gereformeerd als unitair-remonstrants en luthers opzicht.

Over de actualiteit van de werken bestaat geen twijfel, de ontvangen meningen getuigen daarvan. Er is één uitzondering, die beweert dat er geen belangrijke theologen in Transsylvanië zijn, hoewel professor Zsolt Kozma al in 2000 steld, dat er minstens 12 oorspronkelijke, hooggeplaatste theologen in Transsylvanië waren.

⁴ Hier vestigen we alleen de aandacht op twee nieuwe delen en één proefschrift dat nog in manuscript is. G.Henk van de Graaf: Van twee jaar tot levenslang. Onze jaren in het communistische Roemenië. Boekencentrum, Soest, 2029. Vertaling: Tamás Juhász, Uitgeverij Exit, Cluj-Napoca, 2021. -----Maarten J. Aalders: Nederlands en Hongaarse protestanten gedurende het interbellum. Vuurbaak, 2021. Derde, verbeterde oplage, november 2021. Hongaarse vertaling: Sándor Téglásy, Kálvin Kiadó, Boedapest 2023. ---Ábel Juhász: Transsylvanistisch calvinisme. Sporen van historisch calvinisme in de geschiedenis van de theologie in Transsylvanië in de 20e eeuw. Telekfalva-Odorheiu Secuiesc-Boedapest, 2023.

⁵ Gera, J., Pusztai, G., Réthelyi, O., Daróczi, A.: Geschiedenis van de Nederlandstalige literatuur. Osiris, Boedapest, 454 p., 2022.

We hebben zeker grote waarden verworven door vertalingen uit het Engels, Frans, Nederlands en Duits. Voor niet-Hongaarse lezers heeft de uitgeverij drie publicaties voortgebracht: het Engels-Hongaarse materiaal van een Breugemann-conferentie en twee Engelstalige publicaties van de hand van Béla Visky en Lehel Tunyogi⁶.-

Kijkend naar de handelsregisters van boeken, voelde ik voldoening toen ik in vijf gevallen zag dat de voorraad op was!!! Zo verscheen Bonhoeffers Ethiek voor het eerst in 2015 en in 2021 een tweede herziene editie.

Uit mijn onderzoek blijkt, dat er zeer weinig recensies zijn. Slechts 20 boeken in de Praxis-serie zijn gerecenseerd. Daarbij kunnen we nog de besprekingen optellen van de radiozender AGNUS Radio in Cluj/Kolozsvár.

Op de theologische academies van Cluj-Napoca, Komárno en anderen, zijn EXIT-publicaties voortdurend aanwezig in educatieve programma's, zozeer zelfs, dat dat bijna een apart onderzoek vereist.

Er worden ook kritische vragen gesteld, die vooral gaan over de kwaliteit van de vertalingen en over de vraag hoe geschikt materiaal geselecteerd kan worden voor publicatie. Het zou ook gepast zijn om te praten over vertalers en de stichtingen die de publicatie van boeken ondersteunen, evenals onze persoonlijke ervaringen met auteurs, maar helaas past dit nu niet in ons tijdsbestek.

We gaan niet verder met een analyse van verschillende gezichtspunten, maar geven in plaats daarvan een stem aan een tiental lezers .

1." Naar mijn mening heeft Exit baanbrekend werk verricht, en ze blijft dat doen. De uitgave van praktische theologische werken heeft de Hongaarse theologie ook al een nieuwe kleur gegeven, maar de echte grote en belangrijke prestatie van Exit, die veel verder gaat dan de grootsheid van de uitgeverij, is haar streven om klassiekers in het Hongaars te publiceren, en de nieuwste Nederlandse dogmatiek in het Hongaars uit te geven.---Ik denk dat de boeken van Exit van hoge kwaliteit, mooi en nuttig zijn. In vergelijking met het begin wordt er wat meer aandacht gegeven aan het proeflezen van de teksten, wat erg belangrijk is."

⁶ --- Online ziel Kerk- en gemeenschapsvorming in het digitale tijdperk Cluj-Napoca, 2023--- Toneelstuk en stichting Theodicee in de hedendaagse theologie Visky Béla S. Cluj-Napoca, 2013--- Het leven en werk van István Kecskeméthy Csapó Tunyogi Lehel Cluj-Napoca, 2008

2.brief: *"Ik beschouw het werk van uitgeverij Exit als zeer belangrijk vanuit het oogpunt van de Transsylvaanse theologische en pastorale gemeenschap. Lange tijd was de westerse theologische literatuur voor ons ontoegankelijk, niet altijd vanwege taalbarrières, maar vooral vanwege financiële hindernissen. Uitgeverij Exit heeft ons veel sleutelwerken, theologische inzichten, etc. ter beschikking gesteld.*

Helaas is het verspreiden van boeken altijd zendingswerk geweest, en nooit soepel verlopen. Mijn ervaring is dat we meer exemplaren konden verkopen als we ze in lezingen en workshops presenteerden. Persoonlijk kon ik de meeste boeken aan de man brengen door ze zelf te kopen, en ze bij verschillende gelegenheden als geschenk aan voorgangers te geven. Nu de boeken ook online besteld kunnen worden, ben ik gestopt met het verspreiden ervan.

Ik was erg blij dat wij, de plaatselijke lezers, om onze mening gevraagd werden over welke boeken er vertaald zouden moeten worden."

3. uit de derde brief: *-In de theologische reeks van uitgeverij Exit speelt niet alleen buitenlandse literatuur een belangrijke rol, maar ook de werken van Hongaarse auteurs, die in verhouding staan tot het werk van buitenlandse auteurs. In de serie zijn dissertaties van verschillende nieuwe promovendi gepubliceerd. Vóór de uitgeverij was zo iets zelden te zien, dus de uitgever moedigt ook Hongaarse auteurs aan, dat het de moeite waard is om te onderzoeken en te schrijven, omdat er een plek is waar hun werk gepubliceerd kan worden."*

4.Vierde brief: *"Uitgeverij Exit vult een leemte. Voor gereformeerde predikanten in Transsylvanië kwam de relevante Hongaarse theologische vakliteratuur met name van uitgeverij Calvin en Harmat en Stichting KIA (Stichting Christelijk Onderwijs) in Boedapest. Deze situatie werd enigszins genuanceerd door de gespecialiseerde werken gepubliceerd door de twee bisdommen in Roemenië, evenals enkele werken gepubliceerd door de Hongaarse theologische faculteiten (Cluj-Napoca, Debrecen, Boedapest, Sárospatak, Pápa). Over het algemeen werd anderstalige literatuur echter alleen door grote uitgeverij gepubliceerd, vaak met aanzienlijke vertragingen in vergelijking met hun edities in West-Europa en overzee. In het verleden, als de predikant op de hoogte wilde blijven, was het nuttiger om de relevante werken in een vreemde taal te verwerven en ze in het origineel te lezen. Dit bracht echter aanzienlijke materiële kosten met zich mee, die velen zich niet konden veroorloven. Ook had niet iedereen de mogelijkheid om toegang te krijgen tot deze werken in bibliotheken. Het is een*

veel betere situatie als de dominee het voor zichzelf kan kopen en kan bestuderen wat hem of haar interesseert."

5, Vijfde brief: *"Tien jaar geleden, in 2014, opende EXIT de IDEA-boekruimte in Cluj-Napoca, één van de werkplaatsen van het Transsylvanische culturele leven, met waardevolle ontmoetingen en een rijk programma. Ik kan wel stellen dat ze een belangrijke rol spelen in de Transsylvanische uitgeverwereld, doordat ze aandacht besteden aan jonge schrijvers en hun werken publiceren."*

6. Uit de zesde brief met 5 punten:

" a/. In het onderwijs verschenen onmisbare boeken (vertalingen), zonder welke een gedegen theologische opleiding veel moeilijker zou zijn. Ik denk hierbij aan specifieke boeken over systemische en contextuele pastorale zorg, boeken over dogmatiek en homiletiek.

b/. De Hongaarse vertalingen van de boeken van Nico ter Linde betekenen veel voor een breder lezerspubliek omdat ze je kennis laten maken met een bijzondere lezing van de Bijbel.

c/. De Hongaarse dissertaties die in de serie zijn gepubliceerd zijn van groot belang. Ze bieden een podium voor theologen die in het Hongaars publiceren, en maken tevens wetenschappelijke bevindingen toegankelijk voor onze predikanten die geen vreemde talen spreken.

d/. Een bijzonder pareltje van de serie is de presentatie van het leven van Zsolt Kozma, in gesprek met Lehel Tunyogi. Nu zij er beiden niet meer zijn, is dit boek nog belangrijker.

e/. Het boek Gevoelige Kwesties roept vragen op en brengt ze dicht bij de Hongaarse lezer waar we zonder dit boek niet mee te maken zouden hebben." /

7.: *" Met betrekking tot Exit-publicaties is het verheugend, dat studenten deze publicaties tegen een redelijke prijs kunnen ontvangen, dankzij de bijdrage van de Juhász Stichting. Dit zijn enkele boeken die nuttig zijn gebleken op het gebied van homiletiek.---Josuttis: De voorganger is anders ----Bert de Leede- Ciska Stark: Ontvouwen ---József Székely - Roeping in de schaduw van het ambt"*

8.: *Ik ben praktisch theoloog met een bijzondere affiniteit voor publicaties over interdisciplinaire, pastorale psychologie. Voor mij betekenen EXIT-boeken toegenomen kennis. Door deze uitgaven heb ik toegang tot boeken van zeer hoge kwaliteit tegen betaalbare prijzen, wat een buitengewone impact heeft gehad op mijn theologische visie. Een van de bepalende boeken van mijn leven,*

het eerste boek dat ik las van uitgeverij Exit, was Bonhoeffers Ethiek, vertaald door Béla Visky S. Daar ben ik, net als voor de andere boeken, ontzettend dankbaar voor!"

9.: *De best verkochte boeken zijn boeken die helpen om te preken, zoals: De serie: Het verhaal gaat ---* Ontvouwen----* Gedrieën in aanwezigheid van God--*Van feest tot feest. Lezers zijn ook geïnteresseerd in praktische uitgaven en systematische theologie." -*

10. Tien: *"Ik maakte kennis met de boeken van uitgeverij Exit als theologiestudent in 2009, toen we met professor Dr. Jenő Kiss contextuele pastorale zorg bestudeerden. Jenő Kiss's boek Gedrieën in aanwezigheid van God, had een grote invloed op mij, en is nog steeds een belangrijk werk ter voorbereiding op de prediking. Na mijn afstuderen in de theologie zocht ik naar mogelijkheden om goede boeken te kopen, en op christelijke boekenmarkten in Transsylvanië bleken de boeken van uitgeverij Exit vaak het meest waardevol. In de pastorale opleiding had ik de gelegenheid deel te nemen aan de bijeenkomsten in Györgyfalva, waar we samen de boeken van Brueggemann en Bonhoeffer konden lezen. . Ik ben vooral dankbaar voor het boek van Jeffrey D. Jones: Facing Decline, Finding Hope. En belangrijk: de presentaties van de conferentie van vorig jaar zijn al vrijgegeven."*

Dit zijn enkele gedachten van lezers.

Wat de toekomst betreft: moge God toestaan dat het hoopvolle werk van Stichting en uitgeverij EXIT, met allen die een bijdrage leveren als vertalers en uitgevers, ook hierna bewaard blijft, en een steun zal zijn voor allen, die de kerk een warm hart toedragen.

Laten we onze missie vervullen en daarbij zoveel mogelijk fakkeldragers worden.

Laten we het beeld voor ogen houden van een samenleving van gelovigen, lezers, denkers en geïnteresseerden in de Kerk.

Gods historisch handelen moet worden onderzocht, gezien en gehoord, en er zijn nog steeds boeken nodig, om de boodschap van Zijn Woord te verspreiden.

Al het andere wordt goedgeemaakt door overvloedige genade.

Dank u.